

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה סז: דיני צואה לקריאת שמע (10): צואה בבית

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה סז: דיני צואה לקריאת שמע (10): צואה בבית

***

רקע

סוגייתנו עוסקת בדין צואה בבית, ובדין צואה מאחורי מטה ומתחתיה.

מקורות

- א. גמ' כה--כו. "ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים... אמר ליה לאו אדעתאי"
 ב. רי"ף יז. "תנו רבנן גרף של רעי ועביט... אמר רבא אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה רבן, ובגמ'
 רא"ש סי' נד
 ג. שו"ע סי' פז סע' ג, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

תנו רבנן, גרף של רעי ועביט של מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע כנגדן... בין לפני המטה בין לאחר המטה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לאחר המטה - קורא, לפני המטה - אינו קורא, אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אפילו בית מאה אמה - לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה.
 [ברייתא כה.]

הגמ' [כה:] מביאה מחלוקת תנאים בדיני הרחקה בבית: חכמים סוברים שמרחיקים בבית ד' אמות, ומטה אינה חוצצת בפני הצואה. רבן שמעון בן גמליאל סובר שמרחיקים בבית ד' אמות, ומטה חוצצת בפני הצואה. רבי שמעון בן אלעזר סובר שכל הבית רשות אחת לצואה, ואסור לקרוא כשיש צואה בבית. לדעתו מטה אינה חוצצת בפני הצואה, אך מהוה כיסוי לצואה שתחתיה.

גדרי שיטות התנאים תלויים בספקו של רב יוסף, ובשיטות הראשונים בהסברו. רב יוסף דן מהי המטה שדנו בה התנאים: "מטה פחות משלשה - פשיטא לי דכלבוד דמי. שלשה, ארבעה, חמשה, ששה, שבעה, שמנה, תשעה - מהו? אמר ליה: לא ידענא. עשרה - ודאי לא מיבעי ליי". נחלקו הראשונים בהסבר ספקו של רב יוסף:

רש"י [ד"ה פשיטא לי] מפרש, שספקו של רב יוסף הוא לגבי דינו של ר' שמעון בן אלעזר, שמטה מהוה כיסוי. כשגובה המטה פחות משלושה טפחים, פשיטא שהיא מהוה כיסוי. כשגובה המטה עשרה טפחים, פשיטא שהיא רשות בפני עצמה, ואינה מהוה כיסוי. כשהיא יותר משלושה טפחים ופחות מעשרה, הוא מסתפק אם היא מהוה כיסוי כיון שאינה רשות בפני עצמה, או שאינה מהוה כיסוי מפני שאין בה דין לבוד.

רב האי גאון ורבינו יונה [יז. ד"ה ובגמ'] חולקים על פירושו של רש"י, ומפרשים שספקו של רב יוסף הוא לגבי דינו של רבן שמעון בן גמליאל שמטה חוצצת בפני הצואה. הם גורסים אחרת בגמ', ולגרסתם ספקו של רב יוסף הוא אף במטה הפחותה משלושה טפחים. כשהמטה פחותה משלושה טפחים מסתפק רב יוסף אם אמרינן כלבוד דמי, והמטה אינה חוצצת בפני הצואה. אם נאמר שאמרינן כלבוד דמי, רב יוסף מסתפק במטה הגבוהה משלושה טפחים ופחותה מעשרה טפחים, אם היא חוצצת בפני הצואה. כשהמטה גבוהה עשרה טפחים, אין לרב יוסף ספק, וודאי שחוצצת.

להסברו של רש"י אין ספק שמדובר במטה העומדת על רגלים, כך שניתן לראות את המונח תחתיה. כשהמטה סתומה פְּתִיבָה, אין חילוק בין מטה הנמוכה משלושה טפחים למטה הגבוהה עשרה טפחים, ובשני המקרים הצואה מכוסה במטה. להסברם של רב האי גאון ורבינו יונה אין הכרח להעמיד במטה פתוחה או במטה סתומה, והם נחלקו בדבר זה. רב האי גאון מפרש שמדובר במטה סתומה ותלמידי רבינו יונה מפרשים שמדובר אפילו במטה פתוחה.

בסוגיה זו מתחדשות לנו הלכות חדשות, גם בגדר כיסוי צואה וגם בגדר חציצה בפני הצואה. לדעת רש"י מטה פתוחה ונמוכה משלושה טפחים מהוה כיסוי, מטה הגבוהה משלושה טפחים יש ספק אם היא מהוה כיסוי, ומטה הגבוהה עשרה טפחים אינה מהוה כיסוי. רב האי גאון ותלמידי רבינו יונה שאינם מקבלים את פירושו של רש"י, אינם חייבים לאמץ את מסקנותיו ההלכתיות, והם יכולים לטעון שמטה פתוחה אינה מהוה כיסוי אף כשהיא פחותה משלושה טפחים. דין לבוד הוא גדר הלכתי, וצואה זקוקה לכיסוי ממשי ולא רק ל"דין כיסוי"¹. גם אם הם מאמצים את דינו של רש"י לגבי מטה הפחותה משלושה טפחים, הם אינם חייבים לאמץ את דינו לגבי מטה הגבוהה יותר משלושה טפחים, ויכולים לסבור שפשיטא שאינה מהוה כיסוי.

לדעת רב האי גאון, מטה סתומה הגבוהה עשרה טפחים חוצצת בפני הצואה לשיטת רבן שמעון בן גמליאל, ואינה חוצצת בפני הצואה לשיטת רבנן. מסביר המגן אברהם [סי' פז סק"ד] שרבנן סוברים שבבית רק מחיצה מכותל לכותל חוצצת בפני הצואה. במטה הפחותה מעשרה טפחים יש ספק אם היא חוצצת אפילו לדעת רבן שמעון בן גמליאל. תלמידי רבינו יונה חולקים, ולדעתם אין הבדל בין מטה פתוחה למטה סתומה, ובשתייהן רבן שמעון בן גמליאל סובר שהן חוצצות למרות שאינן מכותל לכותל, ורבנן סוברים שהן חוצצות רק כשהן מכותל לכותל².

¹ תלמידי רבינו יונה אינם מקבלים את הסברו של רש"י, מפני שלדעתם פשיטא שמטה פחותה משלושה טפחים מהוה כיסוי, ולגרסתם הגמ' מסתפקת גם במקרה זה. הם מעלים אפשרות שספק הגמ' הוא "כשנוגע במטה", חדושי אנשי שם משנה את הגרסה בתלמידי רבינו יונה שספק הגמ' הוא "כשאינו נוגע במטה". בין כך ובין כך לא זכיתי להביא את דברי תלמידי רבינו יונה.

² הסבר זה על פי הבנתו של המגן אברהם [סי' פז סק"ד].

נחלקו הראשונים בפסק ההלכה. רבינו יצחק בן גיאות [מובא בתר"י יז. ד"ה רבן] פוסק כרבי שמעון בן אלעזר, מפני ששיטתו שכל הבית כד' אמות נפסקה להלכה במסכת עירובין [כב.]. תלמידי רבינו יונה [שם] פוסקים כרבן שמעון בן גמליאל, שהרי רבא בסוגייתנו פסק שאין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. הרי"ף משמיט את כל הדיון בסוגייתנו לגבי המטה, ומפרש הרא"ש [סי' נד] שהרי"ף השמיט דיון זה מפני שהוא מפרש את הגמ' כפירושו של רב האי גאון, והוא פוסק כרבנן.

סיכום

נחלקו התנאים בשתי מחלוקות, ונחלקו הראשונים בגדרי מחלוקותיהם ובפסק ההלכה. המחלוקת הראשונה היא בדין צואה בבית, רבי שמעון בן אלעזר סובר שבית הוא ה"מחנה" הבסיסי של האדם, וכשצואה בבית, חייבים להרחיק מכל הבית. רבנן חולקים, וסוברים שאין הבדל בין צואה בבית לצואה מחוץ לבית, ובשתייהן חייבים להרחיק ד' אמות בלבד. המחלוקת השנייה היא בדין מטה, אם היא חוצצת בפני הצואה. הסתפקו האמוראים בגובה המטה שנחלקו בה התנאים, ונחלקו הראשונים אם הם נחלקו במטה פתוחה או במטה סתומה.

הלכה

השו"ע [סי' פז סע' ג] פוסק שאין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, ומרחיקים בבית ד' אמות בלבד. המשנה ברורה [סק"ט] פוסק שרק מטה סתומה שגבוהה עשרה טפחים חוצצת בפני הצואה. המגן אברהם [סק"ד] פוסק כרבנן שמחיצה בגובה עשרה טפחים חוצצת רק כשהיא מגיעה מכותל לכותל. הרבה אחרונים [יד אפרים, מחצית השקל. ועיין משנה ברורה סק"ט] חולקים על פסקו של המגן אברהם שהלכה כרבנן, וחולקים על כך שלרבנן רק מחיצה מכותל לכותל חוצצת, ולדעתם מחיצה עשרה חוצצת אף כשאינה מכותל לכותל.